

TIL O'QITISHDA MANIPULYATSIYANING O'RNI VA MUHIM AHAMIYATI

f.f.d (DSc) Rasulov Zubaydullo Izomovich

2nd year master student: Nurulloyeva Mohinur
u.b.nurullayeva@buxdu.uz.

Anatatsiya: *Ushbu tezisdagi til o'qitishda samarali manipulyatsiyalardan foydalanish usullari hamda foydalanish jarayonida bolalar uchun qanchalik foydali va oson ekanligi haqida yoritib beriladi. Ushbu tezis tadqiqotchilar ingliz tili o'qituvchilari uchun juda foydali manba bo'lib xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *Manipulyatsiya, konstruktiv va badiiy faoliyat, yozish amaliyoti, so'rovnomalar, so'z o'yini, rol o'yini.*

Annotation: *This thesis describes the methods of using effective manipulations in language teaching and how useful and easy they are for children in the process of usage. This thesis will be beneficial resource for researchers and English language teachers.*

Key words: *Manipulation, constructive and artistic activity, writing practice, questionnaire, word game, role play.*

Аннотация: *В данной диссертации описываются методы использования эффективных манипуляций в обучении языку и то насколько они полезны и просты для детей в процессе использования. Эта диссертация послужит очень полезным ресурсом для исследователей и преподавателей английского языка*

Ключевые слова: *Манипуляция конструктивно-художественная деятельность письменная практика анкета, словесная игра ролевая игра.*

Manipulyatsiya o'qitishning jismoniy vositalaridan biri bo'lib o'quvchilarni tangalar, bloklar, boshqotirmalar, markerlar kabi vositalar bilan jismoniy jalb qiladi. Bu muhim usul ba'zan qurish va buzish usuli deb ham ataladi. O'quvchining ob'ektni o'rganishi, uni bo'laklarga bo'lishi va birlashtirish instinktivdir. Yosh o'quvchida ko'rgan har qanday narsaga teginish istagi juda katta. Manipulyatsiya mohir yoki epcil boshqarishni yoki aql yordamida harakatlarni nazorat qilishni o'z ichiga oladi. O'rganishning bu vositasi eng yaxshi samarali vositalardan biri hisoblanadi ayniqsa kichik yoshdagi til o'rganuvchilar uchun. Bola yoki o'quvchi o'zining tabiiy izlanishi va kashfiyotga moyilligi bilan ta'limga ko'p narsalarni qo'shadi. Bu usul ayniqsa o'yinlarda, stol ishlarida va konstruktiv loyihalarda samarali hisoblanadi. Shuning uchun maktab o'quvchilari manipulyatsiya orqali o'zini namoyon qilish imkoniyatini beradigan faoliyat bilan ta'minlanishi kerak. Qo'lda manipulyatsiya nozik vosita mahoratning o'ziga xos turidir. Uchta mahorat sohasi va beshta umumiy ko'nikma aniqlangan, ularning barchasi buyumdan yaxshiroq foydalanish yoki buyumni joylashtirish uchun narsalarni bir qo'lda harakatlantirish va boshqarishni o'z ichiga oladi. Qo'lda manipulyatsiya qilish qobiliyatlari dastlab kasbiy terapevt va kasbiy terapiya o'qituvchisi doktor Sharlotte Exner tomonidan aniqlangan. U tarjima, siljish va aylanish qobiliyatlarini aniqladi. Doktor Exnerning kasbiy terapiya aspirantlari ko'p yillar davomida qo'lda manipulyatsiya ko'nikmalarini tekshirdilar. U birinchi

navbatda yosh bolalar, keyin esa katta yoshdagi bolalar uchun ko'nikmalarning normal rivojlanishi qanday ekanligini tekshirdi.

Konstruktiv va badiiy faoliyat maktabga kiritilishi bilan bolalarda manipulatsiya qiladigan jismoniy harakatlarga bo'lgan qiziqish yanada ortib boradi. Shuning uchun o'qitishda o'qituvchi manipulyatsiyali faoliyatni qanchalik ko'p kiritisa, o'rganish shunchalik oson bo'ladi. Masalan muvozanat printsipi haqidagi savollarga javob berishdan ko'ra, bir juft tarozi qurish ko'pincha yaxshiroqdir. Buni bir so'z bilan aytganda nazariy va amaliy deb izohlasak bo'ladi. Masalan ingliz tili fanini o'rganish ko'pchilikka qiyinchilik tug'diradi ayniqsa kichik yoshdagilar uchun bu biroz murakkab. Ular oddiy so'zlash, aytish orqali biron nima o'rganishlari biroz murakkab, ularda ko'proq tegib bajarib ushlab ko'rishga moyillik katta va ularda taqlid qilish hissi yuqori. Shuning uchun ingliz tilini o'qitishda to'g'ri, samarali o'qitish usulidan foydalanish lozim. Yosh o'quvchilar tabiiy ravishda ijodiy, manipulatsiya mashqlari bilan o'rganiladigan darslarga moyil. Kuchli ta'lim standardini saqlab qolgan holda ingliz tili darslarini qiziqarli va zavqli qilish juda muhim hisoblanadi. O'qituvchi talabalarga shunchaki ko'rsatma berish o'rniga, mashg'ulotlar guruh ishtirokini talab qiladi. Har bir faoliyatning natijasi o'quvchilarning nutq qobiliyatlarini va yangi narsalarni o'rganishiga olib kelishi kerak. Yosh o'quvchilarga ingliz tilidan amalda foydalanishga yordam beradigan ajoyib mashqlar mavjud. Bu harakatlar ularga o'z qo'llari bilan bajarib ko'rib o'rganishga, ishonchli gapirishga va ularni real hayotda qo'llay olish imkonini beradi. Quyida ingliz tilini o'rganuvchi kichik yoshdagi bolalar uchun 14 ta o'ziga javb qiladigan usullarni ko'rib chiqamiz:

Rol o'ynash (role play)-bu ingliz tili o'qitishda asosiy faoliya turi hisoblanadi. O'quvchilar talabalardan o'zini kimgadur ko'rsatishni yoki muayyan vaziyatni tasavvur qilishni talab qiladi. O'qituvchilar bunday vaziyatda turli xil vaziyatlar tashlashlari mumkin. Rol o'yinlari juda ajoyib, chunki bu ingliz tilini sinfdan tashqarida ishlatishga eng yaqin narsa hisoblanadi. O'quvchilar xato qilishdan qo'rqmasdan boshqalar bilan suhbatlashish uchun tildan foydalanishni boshdan kechiradilar, chunki o'qituvchi ularga yo'l yo'riq ko'rsatadi.

Tasviriylilik

Tasviriylilik-bu so'z boyligini mashq qilish uchun ajoyib faoliyat hisoblanadi. Sizga faqat doska, marker va so'zlar ro'yxati kerak bo'ladi.

-O'quvchilaringizni guruhlarga ajrating

-Ulardan biriga marker va ro'yxatda so'zlarni bering

-Talaba rasm chizadi, sinfdoshlari esa ular nimani tasvirlayotganini aniqlashga harakat qiladi

-Talaba chizmasi javobni oshkor qilish uchun hechnarsa demasligi kerak. Ular faqat chizishlari kerak.

Har bir guruh belgilangan vaqt ichida kim ko'proq tog'ri javob olsa, bir biri bilan bellashadi. Tasviriylilik o'quvchilarning mavzular va lug'atlar haqidagi bilimlarini mustahkamlashning ajoyib usuli. Ularga berilgan so'zni chizish va taxmin qilishga urinish ularga sinfdan o'rganganlarini tasavvur qilishlariga yordam beradi. Ushbu faoliyat qiziqarli, hayajonli, raqobatdosh va qiziqarli. Har bir inson rasm chizishda o'z navbatiga ega bolib, ajoyib chizish mahoratini namoyon etadi.

So'z o'yini-so'z boyligini mustahkamlash uchun yana bir doska o'yini.

Bir so'zni o'ylab ko'ring va doskada shu so'zning har bir harfi uchun chiziq chizing. O'quvchilaringiz qo'llarini ko'tarib, harflarni yoki so'zni taxmin qilish orqali javobni topishadi.

So'rovnoma

So'rovnoma- darsni faollashtirish bosqichini boshqarishning ajoyib usuli hisoblanadi. So'rovlar talabalarga o'qish, yozish, tinglash va gapirishning to'rtta asosiy ko'nikmalarini amalda qo'llash imkonini beradi. Ushbu usul ingliz tili o'qitishda so'rovlardan foydalanish yo'llarini o'rgatadi. So'rovnoma davomida o'quvchilar sheriklariga "Have you ever..?" nomli savol berib qolganlar o'zlarini qog'ozlariga javoblar yozib so'rovnoma tugagach javoblar bir birlariniki bilan tekshiriladi.

Yozish mahorati yosh o'quvchilarga yozish mahoratini oshirishga imkon beradi. Tildan yozish orqali foydalanishni ta'minlaydi. Bunday manipulyatsiya usuli o'quvchilarda erkin fikrlash va tasavvur qilish qobiliyatini oshirishga yordam beradi. O'qituvchi bunday vazifani berishdan oldin o'quvchilarga mavzuga doir hikoya tuzish va so'zlar minimalini chegaralab beradi yoki bir qancha so'zlar berib shu so'zlar ishtirokida kichik hikoya tuzish vazifasini berishi mumkin. Shu usul orqali yozish ko'nikmasini oshirishlari mumkin.

Xulosa qilib ayatadigan bo'lsak yuqorida aytib o'tilgan barcha manipulatsiya mashqlari ingliz tili o'rganishda nafaqat katta yoshdagilar balki kichik yoshdagi bolalar uchun juda foydali va samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun ingliz tili o'qituvchilariga bunday samarali vositalardan dars davomida foydalanishlarini tavsiya qilgan bo'lardim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tajibayev G.Sh " Boshlang'ich sinflarda ingliz tili o'qitish" o'quv qo'llanma. Namangan 2019.
2. **Rasulov Zubaydullo Izomovich "On the Basis Information-Discursive Analysis"**
3. **Puja Mondal "The Importance of Manipulation in Teaching and Learning.**
4. Merrill Swain Manipulating and complimenting content teaching to maximize second language learning
5. Dr. Akapova "Linguistic Manipulation definition and types"
6. Morya Swetnam Evans "Text manipulation in the teaching of literature to ESL undergraduates" [8 Simple DIY Manipulatives Perfect for Your ESL Classroom \(busyteacher.org\)](#)
7. ECONOMY MANIFESTATION. SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY, 68(15), 41-44. https://buxdu.uz/media/jurnallar/ilmiy_axborot/ilmiy_axborot_6_son_2020.pdf#page=70.
8. Rasulov, Z. I., & Saidov, K. S. (2022). Linguistic Economy as an Inseparable Law of Language Evolution. Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes, 8–12. https://uniwork.buxdu.uz/resurs/14162_1_B0C234AB2BF7FF280FE2B272EAEA790F05DDC162.pdf
9. Khayriddinkizi, K. K. (2021). Strategies of Improving Writing Skill for B1 Learners. INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY RESEARCH AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES, 2, 204–207. Retrieved from <http://mrit.acemiascience.org/index.php/mrit/article/view/125>
10. Aziza, Y., & Abdullaeva, N. (2017). GET YOUR STUDENTS SPEAK UP. Интернаука, (11-2), 52-54. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=29457679>
11. G.G. Abdullayeva, & N.I. Mirshayeva. (2023). HOW TO MOTIVATE ADULT LEARNERS TO LANGUAGE LEARNING?. Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences, 2(2), 188–191. <https://econferenceseries.com/index.php/srnss/article/view/1184>
12. Mirzo Makhmudovich Tursunov. (2022). ANALYSIS OF SOME ENGLISH IDIOMS CONTAINING POPULAR PROPER NAMES. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 5, 62–67. Retrieved from <http://ejird.journalspark.org/index.php/ejird/article/view/98>
13. Tursunov, M. (2022). PROVERB AS AN ESSENTIAL LEXICAL UNIT REPRESENTING NATIONAL CULTURE AND IDENTITY. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 22(22). извлечено от http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/7961